

tionsziel sich mit den Absichten der Mitglieder deckt, ob die Mitgliedschaft und Mitwirkung freiwillig oder erzwungen sind, ob die Organisation ihre Mitglieder stärker oder schwächer beansprucht und vieles andere mehr. Organisationen können sich hinsichtlich aller Merkmale, die nicht in der Minimaldefinition festgelegt sind, unterscheiden, ohne dass man ihnen die Bezeichnung Organisation streitig machen darf.“ (Op. cit. str. 36.)

Ďalej podáva vymedzenie predmetu štúdia v odbore sociologické analýzy organizácie, ohraničuje sociológiu organizácie od sociológie podniku, vymedzuje pojem organizácie na rozdiel od pojmu skupiny a v súvislosti s rozborom štruktúry a funkcie organizácie sa pokúša vyjasniť vzťah organizácie a systému. Pritom kriticky hodnotí Parsonsovú koncepciu systému a zaoberá sa problematikou jednanja zameraného na určitý cieľ. Argumenty, ktoré autorka uvádza k tomu, že štát nie je organizáciou,⁶ nie sú presvedčivé a odhaľujú teoretické nejasnosti, na ktoré sme poukázali vyššie v súvislosti s autoritným prístupom k riešeniu problematiky organizácie z hľadiska individua, organizácie a spoločnosti. Dôslednejší rozbor kategórie záujmu, docenenie úlohy spoločenských tried a sociologický rozbor organizácie v súvislosti s hybnými silami spoločnosti by autorku nutne viedol k poznaniu, že teóriu organizácie nemožno podriaďovať pragmatickej potrebe napísania prehľadu problémov alebo úvodu do problematiky, ale že je treba koncipovať ju v súlade s overenou teóriou spoločenského vývoja. Ak uznáme, že organizácia je historický fenomén a že je ju treba analyzovať ako *historický jav* (str. 53–57),⁷ potom z toho tiež vyplývajú nutne závery pre úroveň použitej metódy výskumu. V závere tejto kapitoly autorka naznačuje súvislosti sociologickej analýzy organizácie a štúdia kybernetických systémov a podáva prehľad rôznych typológií organizácií.

Ďalšia kapitola sa zaoberá *organizáciou z hľadiska jej cieľa*, objasňuje vzťah cieľa, účelu a funkcie organizácie a rozlišuje tri typy cieľov; charakterizuje organizácie legálne a ilegálne, organizácie s pevnou stanovou a neurčite definovateľným cieľom a ve-

nuje sa otázkam postupnosti a konfliktnosti cieľov. Rozbor vzťahu cieľa a štruktúry organizácie privádza autorku na prah ďalšej kapitoly, ktorej predmetom je *úloha štruktúry v organizácii*. Tu vychádza predovšetkým z Dahrendorfovej koncepcie spoločenských rolí,⁸ venuje pozornosť formalizácii a byrokratizácii a v súvislosti s komunikačnými procesmi v organizáciách stručne načrtáva typy komunikačných grafov, ktoré sú vhodným nástrojom pri štúdiu organizácií (str. 90–97). So štruktúrou organizácií úzko súvisí hierarchia funkcií, ktorou R. Mayntzová analyzuje v ďalšom oddiele, pojednávajúcom o autorite a tyloch vlády (panstva). Podivne sa tu vyníma partia o legitimitate výkonu moci, rozoberajúca iba formálne právnu stránku problému. S postojom autorky v tejto časti práce nemožno súhlasiť. Úzko pojatý princíp legitimity skôr autorku zavádza k jednostranným záverom a nepomáha objasniť úlohu organizácie a jej funkcií v širšom kontextu celého spoločenského vývoja.

V ďalšej kapitole sa autorka zaoberá *pojemom organizácie a členov*, a to z hľadiska získavania členov, ich výberu a postupu vo funkciách, ktoré v organizácii majú, konformnosti správania sa podľa rolí, ktoré v organizácii zastávajú, súdržnosti členstva, štýlom vedenia a inými otázkami. Posledná kapitola, ktorej témom je *účelnosť organizácie*, stručne zhrňuje základné myšlienky o efektívnosti organizácií, o účelnej štruktúre a racionálnom rozhodovaní a konečne o nepredvídaných následkoch v činnosti organizácií.

K práci je pripojené encyklopedické heslo, životopisné údaje o autorke, osobný a vecný register, a odkazy na najdôležitejšiu americkú a západonemeckú literatúru.

Problémy, ktoré sa čitateľovi vynorovali pri štúdiu tohto sväzku Rowohltovej encyklopédie, sa opätovne opakovali pri hľadaní výstižného názvu pri recenzii tejto práce. Je tu možno hovoriť o ucelenej sociologickej teórii organizácie? Máme pred sebou vnútorné sklbený systém poznatkov, vedecky odôvodnený a vyložený presvedčivým spôsobom? Práca R. Mayntzovej nedosahuje tejto úrovne, spokojuje sa zhrnutím sociologických poznatkov o organizácii, pričom sa autorka

griff der Organisation oben definiert und von anderen sozialen Erscheinungsformen abgegrenzt wurde, ist er bewusst und absichtlich auf eine ganz bestimmte historische Wirklichkeit zugeschnitten, auf einen Gebildetypus nämlich, der besonders in der grossräumigen, stark differenzierten modernen Industriegesellschaft auftritt. Nicht jede Art von Arbeitsgruppe, Religionsgemeinschaft, Kampfgruppe oder Verein interessiert hier, sondern nur jene Gebilde, die gross, rational geprägt und spezifisch zweckerorientiert sind.

Wenn der Gegenstand der Organisationsanalyse eine historische Erscheinung ist, dann ist auch die Organisationsanalyse – Leitfaden und Ergebnis dieser Analyse – nicht zeitlos abstrakt. Wieweit fordert dann aber die Tatsache der historischen Prägung von Organisationen, dass man bei ihrer Analyse die gesellschaftliche Umwelt, die sie ja prägt, berücksichtigt?“ (Op. cit. str. 53–54).

⁸ Ralf Dahrendorf, *Homo sociologicus*, 4. Aufl., Köln und Opladen 1964.

podrobnejšie rozpisuje hlavne o otázkach, ktoré už boli skoršie spracované (napr. pri interpretácii niektorých sociologických rozborov Maxa Webera), alebo o problémoch, ktorými sa sama zaoberala.¹

I keď knižka R. Mayntzovej nepodáva ucelenú teóriu o sociológii organizácie, je cez nedostatky, na ktoré sme vyššie upozornili, užitočným úvodom do problematiky, ktorej dosiaľ najmä u nás nebola venovaná náležitá pozornosť a ktorej význam bude stále stúpať najmä v súvislosti so zavedením nových metód riadenia nášho hospodárstva a celého spoločenského života.

Vlasta Horská

Dahrendorfova Betriebssoziologie

Práce *Industrie und Betriebssoziologie*, ktorou napsal prední západonemecký sociológ prof. dr. Ralf Dahrendorf, nepatří ani k neobsáhlejším, ktoré jsou na Západe o těchto otázkách publikovány (má 130 stran malého formátu), ani k nejnovějším (Berlín 1962). Má však smysl ji studovat a proto i recenzovat zejména proto, že je zde vyslovena řada vlastních myšlenek (a to nebývá znakem každé sociologické práce), že je zde soustředěna řada informací, text je hutný a soustředěný, opřený o bohatou literaturu ne vždy obecně známou, a jistě i z řady dalších důvodů.

Atraktivní název pokračuje atraktivností obsahu:

- Kapitola I. Pojem, předmět, metody a cíle průmyslové a podnikové sociologie.
II. Vývoj průmyslové a podnikové sociologie.
III. K sociálním dějinám průmyslového podniku.
IV. Sociální systém průmyslového podniku.
V. Konflikty v průmyslu a podniku.
VI. K sociologii průmyslové práce.
VII. Průmysl a společnost.

Budiž řečeno, že autor dodržuje okruh vytyčený názvem kapitoly, což rovněž v některých pracích nebývá zvykem.

Práce zahajuje konstatováním zprůměrnění předních světových velmocí včetně Sovětského svazu a přistupuje k vymezení okruhu jevů, které průmyslová sociologie zkoumá. Považuje-li Schelsky průmyslovou sociologii za jednu ze speciálních, Dahrendorf upřesňuje, že za takovou lze považovat např. sociologii rodiny, která může studovat svůj předmět v celém společenském vývoji. Průmyslová sociologie však netrvá více než dvě století (historicky vertikální omezení) a její předmět není ani dnes všeobecným jevem (sociálně horizontální omezení). Přesnějším pojmem se tedy podle Dahrendorfa jeví „speciální sociologie průmyslové společnosti“.

Dahrendorf věcně upozorňuje, že sociologii průmyslu nelze chápat – ani takový výklad připouštět – jako encyklopedii průmyslu. Jistě ani s omezením na subjektivní sféru výrobní činnosti tento encyklopedický přístup neodpovídá skutečnosti: vždyť člověkem

se zabývají i průmyslová psychologie, fyziologie práce, pedagogika atd.

Centrum průmyslové sociologie vidí Dahrendorf ve dvou procesech: v procesu intenzity a v procesu konfliktnosti. Zdá se nám, že tyto obecné linie jsou správné, nepovažujeme je však za dost globální, aby zahrnuly všechny aspekty sociologie průmyslu a podniku (nebo jen s téměř libovolnou souvislostí – aplikace sociologie v marketinkových průzkumech, které koná sám podnik), jindy zas můžeme uvažovat řadu jevů, které patří k oběma liniím, což potom klade otázku po metodické významnosti takového vytyčení linií (tak např. problém autority v řízení ekonomiky: jde o integrující i o konfliktní elementy).

Zcela je třeba naopak souhlasit s Dahrendorfem v jeho kritice takových pojetí průmyslové i podnikové sociologie, která nepřekračuje rámec odvětví či dokonce podniku a pracuje vlastně jen v rovině mikrosociologické. Dahrendorf správně kritizuje také věto koncepcí nejen slovem, ale i způsobem neúčinnějším: zařazením celé kapitoly *Průmysl a společnost*. Jiná už je otázka, proč právě tato kapitola je s to přinést tak málo.

Zajímavé jsou Dahrendorfovy úvahy o pojmech, které jsou v této oblasti na Západe užívány. V anglosaském světě je nejobvyklejším označením oboru „industrial sociology“. V Německu je tradiční označení „Betriebssoziologie“, cítí se však potřeba širšího pojmu vzhledem vždy k širšímu předmětu, jenž je zde zkoumán: tedy Industriesociologie, Arbeitssoziologie. Nejširšího pojmu, který by zahrnul plně i oblast směny, totiž „sociologie économique“, se užívá jen ve Francii. Dahrendorf však výslovně upozorňuje, že věcně jsou jen malé diference.

Kladně čtenář přijme i Dahrendorfovy kritické postřehy o filosofující spekulaci na straně jedné či bezduché empirii na straně druhé. Obojí krajnost má svou životnost i u nás a vede přirozeně rovněž k neplodným výsledkům.

Co však je pro oblast průmyslové sociologie zejména typické, je mimořádný tlak praxe na rychlé a konkrétní odpovědi, tlak, který zvyšuje právě v této oblasti zvláště nebezpečí empirismu. V této souvislosti se řadí Dahrendorfovy úvahy o tom, že podniky by spíše než usilovat o vlastní sociologická pracoviště měly mít možnost obrátit se na kvalifikované ústavy, které by seriózně a týmově řešily konkrétní problémy – k polským zkušenostem v tomto směru.

Druhá a třetí kapitola recenzované práce patří k těm partiím knihy, o nichž jsme již v úvodu prohlásili, že přinášejí řadu cenných informací. Autor asi nesledoval cíl přinést zde nové poznatky, překvapit objevem. Nabízí se domněnka (knihy sama je bohužel dost slabě bibliograficky vybavena; nemá úvod, nic nevysvětlil účel jejího vzniku, ačkoli jde o druhé vydání, není uvedena ani doba a místo vydání prvního, tj. Berlín 1956 apod.), že jde snad původně o přednáškový text, jemuž by tyto dvě kapitoly odpovídaly nejvíce. A tak autor spíše shrnuje již v celé

⁶ Citujem zo str. 38: „– Auch der Staat ist kaum als eine Organisation zu bezeichnen. Versteht man unter dem Staat die Zusammenfassung aller Mitglieder einer nationalen Gesellschaft in einer politischen Ordnung, dann ist das schon deshalb keine Organisation, weil eine Organisation immer nur ein Teil, ein Gebilde in einer Gesellschaft ist und somit auch nicht die ganze Bevölkerung als Mitglieder zählen kann.“ A ďalej na str. 38 uvádza: „– Gewiss ist es oft fraglich, ob man ein bestimmtes Gebilde als selbständige Organisation oder vielmehr als Teil einer grösseren Organisation verstehen soll. – – – Die Fruchtbarkeit dieser Sichtweise ist jedoch, wenigstens für die Organisationsanalyse, überaus fragwürdig. Deshalb wird hier vorgezogen, den Staat nicht als eine eigene Organisation zu betrachten.“ (Op. cit. str. 38).

⁷ Rozpačitost autorky vidno z nasledujúcich riadkov: „– Ebenso ist auch der Gegenstand der Organisationsanalyse ein durchaus historischer und keine zeitlos abstrakte Kategorie. So, wie der Be-

